

บทที่ 3

การวิเคราะห์หลักอาสังวนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความหมายของอาสังวนกรรม

คำว่า อาสังวนกรรม แปลว่า กรรมใกล้ดับจิตหรือกรรมใกล้ตาย ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์ โดยท่านได้กล่าวถึงอาสังวนกรรมไว้ในวิสุทธิมรรคนี้ว่า

“กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่า อาสังวนกรรม อันบุคคลผู้ใกล้ตายระลึกถึงกรรมอันใดได้ เขาย่อมไปเกิดด้วยกรรมอันนั้นแล ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521 : 32)

นอกจากนี้ ยังปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะ โดยกล่าวถึงอาสังวนกรรมและกรรมประเภทอื่นๆ ไว้ แต่ไม่มีปรากฏคำอธิบายใดๆ เกี่ยวกับกรรมชนิดนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516 : 28)

ส่วนในคัมภีร์อภิธรรมมัตตภาวินี ได้อธิบายถึงอาสังวนกรรมไว้ว่า

“บทว่า อาสนุนิ ได้แก่กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลาสั้น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516 : 164)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงอาสังวนกรรมในหนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 ว่า

“กรรมที่ 11 ได้แก่กรรมอันทำเมื่อจวนตาย ท่านเรียกว่า อาสังวนกรรม เมื่อพหุลกรรมไม่มี คือ ผู้ทำไม่ได้ทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไว้จนชินจนถึงเลื่องลือว่า มักเป็นอย่างนั้นๆ กรรมนี้แม้ทุพพลก็ตามให้ผล ท่านเปรียบไว้เหมือนโคอันแออัดอยู่ในคอก พอนายโคบาลเปิดประตูออก โคใดอยู่ริมประตูคอก แม้โคแก่ทุพพล ย่อมออกได้ก่อนโคอยู่ในเข้าไป แม้แข็งแรงกว่า” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511 : 131)

จากข้อความที่ได้ยกมากล่าวไว้ดังกล่าวนี้ สุนทร ฌ รังษี (ม.ป.ป. : 42-56) ได้ตั้งข้อสังเกตสำคัญ คือ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า อาสังวนกรรมได้แก่กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย คัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะท่านกล่าวถึงกรรมไว้แต่เพียงชื่อโดยไม่มีคำอธิบาย จึงไม่อาจทราบความหมายของอาสังวนกรรมแน่ชัด ส่วนคัมภีร์อภิธรรมมัตตภาวินีกาอธิบายว่า อาสังวนกรรมได้แก่กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลาใกล้

ตาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำอธิบายไว้เพียงแง่เดียวว่า อา
 สันนกรรม ได้แก่กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนตาย

เมื่อพิจารณาอย่างพินิจพิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าคำอธิบายจากที่ม้างกล่าวนี้ไม่ลงรอยกัน จึง
 เกิดปัญหาว่า ควรจะยึดถือคำอธิบายอาสันนกรรมของใครหรือของคัมภีร์ใดเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง

สุนทร ฌ รังษี (ม.ป.ป. : 42-56) จึงได้พยายามวิเคราะห์ถึงหลักอาสันนกรรมนี้ว่า มีสิ่งที่
 ควรทำความเข้าใจให้ชัดเกี่ยวกับคำอธิบายอาสันนกรรมดังกล่าวมาแล้ว นั่นคือข้อความว่า “กรรม
 ที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย” ข้อความนี้ชี้ไปถึงกรรมที่บุคคลเคยทำไว้ในชีวิตที่ผ่านมา ไม่ใช่
 หมายถึงกรรมที่ทำใหม่ในขณะที่จะดับจิต ตัวอย่างเช่น นายจำเคยฆ่านายเขียวตาย เพราะเจ็บแค้น
 ที่นายเขียวเคยขโมยควายที่มีอยู่ตัวเดียวไปฆ่าเอาเนื้อขาย การฆ่าคนจัดเป็นกรรมหนัก (แม้ไม่หนัก
 เท่าอนันตริยกรรม) ขณะป่วยหนักใกล้ตายนายจำก็นึกถึงกรรมคือการฆ่านายเขียว และนายจำก็
 ดับจิตหรือตายไปในขณะที่จิตคิดถึงกรรมคือการฆ่านายเขื่อนั้น กรรมที่นายจำนึกถึงตอนใกล้ตาย
 นี้ จัดเป็นอาสันนกรรมตามข้อความที่ท่านพระพุทธโฆสาจารย์อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรคว่า “กรรม
 ที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่าอาสันนกรรม”

ข้อความว่า “กรรมที่ทำในเวลาใกล้ตาย” ชี้ไปถึงกรรมที่ทำใหม่ตอนใกล้ตายซึ่งไม่ใช่อย่าง
 เดียวกับกรรมที่เคยทำไว้แล้วมานึกถึงตอนใกล้ตาย ตัวอย่างเช่น นายเหลื่อ เป็นคนที่ปรากฏแก่คน
 ทั่วไปว่าทำกรรมดีกรรมชั่วไว้พอ ๆ กัน ขณะที่นายเหลื่อป่วยหนักใกล้ตาย ญาติได้นิมนต์พระมา
 สวดพระพุทธมนต์ให้ฟัง ขณะที่พระเริ่มสวดนายเหลื่อยังพอมีสติอยู่บ้าง ลืมตาขึ้นมองพระพร้อม
 กับยกมือไหว้ แล้วหลับตาต่อไป ขณะพระสวดนายเหลื่อก็ส่งกระแสจิตไปตามเสียงสวดมนต์
 พระยังสวดไม่ทันจบนายเหลื่อก็หายใจเฮือกสุดท้ายแล้วดับจิตไป ในกรณีนี้การทำจิตให้เป็นกุศล
 ด้วยการยึดอยู่กับเสียงสวดมนต์ของนายเหลื่อ จัดเป็นอาสันนกรรมที่นายเหลื่อทำใหม่ตอนใกล้
 ตาย ซึ่งต่างจากอาสันนกรรมของนายจำอันเป็นที่เขาเคยทำไว้ในอดีต แต่นึกถึงกรรมนั้นตอนใกล้
 ดับจิต

แม้การตีความข้อความว่า “กรรมอันทำเมื่อจวนตาย” อาจจะเป็นไปได้ในลักษณะดังกล่าว
 แต่ผู้วิจัยเรื่องนี้ก็เห็นว่า ข้อความว่า “กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลา
 นั้น (คือในเวลาใกล้ตายนั้น)” ดังที่ปรากฏอยู่ในคำอธิบายของคัมภีร์อภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา เป็น
 ข้อความที่ใครก็ตามเมื่ออ่านแล้วย่อมเข้าใจชัดว่า เป็นการกล่าวถึงกรรม 2 ลักษณะ คือ กรรมที่
 เคยทำไว้และตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่งกับกรรมที่ทำใหม่ ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่ง
 เฉพาะฉะนั้น การที่จะตีความว่า “กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย” หมายถึงกรรมที่เคยทำไว้ก็ได้
 หมายถึงกรรมที่ทำใหม่ก็ได้ ในแง่จึงไม่น่าจะเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาพระพุทฺธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในมหากัมมวิภังคสูตร อันเป็นพระสูตรที่จำแนกหลักคำสอน เรื่องกรรมอย่างใหญ่หรืออย่างสำคัญของพระพุทธเจ้า พระสูตรนี้ได้อธิบายเกี่ยวกับบุคคล 4 ประเภทที่ทำการมาแล้วได้รับผลต่างกัน ก็จะเห็นได้ถึงลักษณะอาสันนกรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระพุทฺธพจน์จากมหากัมมวิภังคสูตร(พระไตรปิฎก เล่มที่ 14, 2539 : 136) ดังกล่าวนี้อาจสรุปโดยใจความได้ดังนี้

(1) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำบาปกรรมหรือกรรมชั่วไว้มาก ตายแล้วไปเกิดใน
ทุกคติ เช่น นรก	
(2) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำบาปกรรมหรือกรรมชั่วไว้มาก ตายแล้วไปเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์	
(3) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำกรรมดีหรือกุศลกรรมไว้มาก ตายแล้วไปเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์	
(4) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำกรรมดีหรือกุศลกรรมไว้มาก ตายแล้วไปเกิดใน
ทุกคติ เช่น นรก	

ข้อความในมหากัมมวิภังคสูตรดังได้ยกมากล่าวไว้ แสดงให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนแห่งการให้ผลของกรรม สำหรับผู้ทำกรรมชั่วไว้มากตายแล้วเข้าถึงทุกคติ เช่น นรก และผู้ทำกรรมดีไว้มาก ตายแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ย่อมไม่เป็นที่น่าสงสัย แต่การที่คนบางคนทำกรรมชั่วไว้มาก ตายแล้วกลับไปเกิดในสวรรค์ และคนที่ทำกรรมดีไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในทุกคติเช่นนรก ย่อมเป็นการยากเกิดวิสัยคนธรรมดาสามัญทั่วไปจะเข้าใจได้

แต่ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทฺธพจน์ดังกล่าวนี้ เฉพาะข้อ 2 กับข้อ 4 พอจะสรุปโดยใจความได้ว่า การที่บุคคลบางคนทำกรรมชั่วไว้มากตายแล้วไปเกิดในสวรรค์นั้น ไม่ใช่เพราะกรรมชั่วส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เพราะเขาเคยทำกุศลกรรมหรือกรรมดีไว้บ้าง กรรมดีที่เขาทำไว้นั้น แม้จะน้อย แต่มีโอกาสให้ผลก่อน จึงทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์ หรือมีเจ้านั้นในเวลาใกล้ตาย เขากลับมีจิตเป็นสัมมาทิฐิอันเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ด้วยอำนาจของมโนกรรมที่ทำใหม่นี้ ตายแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยวิบากแก่เขาในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป

ผู้ที่ทำกรรมดีไว้มากตายแล้วไปเกิดในทุคติ เช่น นรกกัทำนองเดียวกัน คือ ไม่ใช่กรรมดีส่งผลให้เขาไปเกิดในนรก แต่เพราะเขาเคยทำกรรมชั่วไว้บ้างในชีวิตที่ผ่านมากรรมชั่วนั้นมีโอกาสให้ผลก่อน ตายแล้วเขาจึงต้องไปเกิดในนรกด้วยผลของกรรมนั้น หรือเป็นเพราะขณะจะดับจิตเขาเกิดมีความคิดเห็นเป็นมิจฉาทิฐิขึ้นมา ดับจิตไปในขณะที่จิตยึดมั่นอยู่กับมิจฉาทิฐินั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติเช่นนรก ส่วนกรรมดีที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยวิบากแก่เขาไม่ในชาตินี้ ก็ในชาติหน้าหรือในชาติต่อ ๆ ไป

โดยนัยนี้ เมื่อได้พิจารณาคำอธิบายในมหากัมมวิภังคสูตรจากข้อความที่ได้ยกมากล่าวไว้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความแน่ใจว่า กรรมที่เรียกว่าอาสังกรรมนั้น จะต้องมีความหมายเป็น 2 นัย คือ หมายถึงกรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง หมายถึงกรรมที่ทำให้ใหม่ในขณะที่ใกล้ตายอย่างหนึ่ง ข้อความที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า “...บุคคลที่เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิดอยู่ในโลกนี้ ตายแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นเพราะว่าเขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนหรือในกาลภายหลัง หรือว่ามีสัมมาทิฐิพร้อมสมาทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะฉะนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์...” แสดงถึงลักษณะของอาสังกรรมทั้ง 2 นัยดังกล่าว นั่นคือข้อความว่า “...เป็นเพราะว่าเขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนหรือในกาลภายหลัง” แสดงถึงลักษณะของอาสังกรรมนัยแรก คือ กรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตาย การที่บุคคลผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ตายแล้วกลับไปเกิดในสวรรค์ก็เพราะเขาเคยทำกรรมดีไว้บ้าง และกรรมดีที่เขาถืออยู่บ้างนี้มีโอกาสให้ผลก่อนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มาก เขาจึงไปเกิดในสวรรค์ด้วยผลของกรรมดีนั้น การที่กรรมดีที่เขาถืออยู่บ้างเข้ามาแทรกให้ผลก่อนนี้ ตามหลักกรรมและการเกิดใหม่ของพระพุทธศาสนา กรรมดีนั้นจะต้องปรากฏเป็นอาสังกรรมให้เขานึกถึงในขณะที่ใกล้ตาย เมื่อตายลงในขณะที่จิตเกาะเกี่ยวอยู่กับกรรมดีขึ้น เขาจึงไปเกิดในสุคติ

ข้อความก่อนหลังที่ว่า “หรือว่ามีสัมมาทิฐิพร้อมสมาทานแล้วในเวลาจะตาย” นี้ แสดงถึงลักษณะของอาสังกรรมนัยที่สอง คือ กรรมที่ทำให้ใหม่ในขณะที่ใกล้ตาย สัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นในขณะที่จะดับจิตจัดเป็นมคณกรรมฝ่ายกุศล จิตที่เป็นกุศลจัดที่ผ่องใสเมื่อบุคคลดับจิตลงในขณะที่จิตผ่องใสก็ย่อมไปเกิดในสุคติ ดังพระพุทธภาษิตว่า “จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺเจสุคติ ปาฎิโกจฺจา เมื่อบุคคลไม่เศร้าหมองแล้ว ย่อมมีสุคติเป็นที่หวัง”

เมื่อได้พิจารณาอาสังนกรรมเชื่อมโดยตรงกับพระพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในมหากรรมวิภังคสูตรดังกล่าวมาแล้ว ก็สามารถจะสรุปเป็นข้อยุติได้ว่า อาสังนกรรมมีความหมายเป็น 2 นัย คือ หมายถึง กรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง และหมายถึงกรรมที่ทำให้หมดอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง

เมื่อได้ข้อยุติที่แน่นอนเกี่ยวกับความตายของอาสังนกรรมดังกล่าวมาแล้ว ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาคำอธิบายเกี่ยวกับกรรมนี้ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถกถาวิภูฏิกา และคำอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ดังที่ได้ยกมากล่าวไว้ในตอนต้น ก็จะเห็นได้ว่าไม่มีคำอธิบายใดผิดโดยสิ้นเชิง เพียงแต่คำอธิบายบางมติดาความหมายบางแง่ของอาสังนกรรมไปเท่านั้น คำอธิบายอาสังนกรรมที่นับว่าถูกต้องครบถ้วนตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ในมหากรรมวิภังคสูตร ก็คือคำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถกถาวิภูฏิกาท่าว่า “บทว่า อาสนนํ ได้แก่กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลานั้น(คือในเวลาใกล้ตายนั้น)”

2. ลักษณะของอาสังนกรรม

ดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า อาสังนกรรมเป็นกรรมที่กระทำในเวลาใกล้จะตาย หรือกรรมที่ระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย ซึ่งมีลำดับการให้ผลเป็นที่ 2 รองจากครุกรรม หมายความว่า เมื่อสรรพสัตว์ที่เกิดในวัฏสงสารนี้ไม่ได้ทำครุกรรมอะไรทั้งในส่วนที่เป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมแล้ว อาสังนกรรมก็จะให้ผลเป็นลำดับแรกในภพชาติต่อไป หรือในกรณีที่ครุกรรมให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว อาสังนกรรมก็จะให้ผลในลำดับต่อมาทันทีโดยแม้ว่าอาสังนกรรมจะมีเพียงเล็กน้อย แต่ก็ให้ผลก่อนกรรมอื่นที่มากกว่า ซึ่งอาจจะเปรียบอาสังนกรรมนี้เหมือนกับฝูงโคที่อยู่ในคอก ในเวลาที่เจ้าของโคเปิดประตูคอก โคตัวใดที่อยู่ใกล้ประตูคอก แม้จะเป็นโคแก่ ไม่มีกำลัง โคตัวนั้นก็ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนตัวอื่น อาสังนกรรมก็เช่นกันแม้กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมอย่างอื่นจะมีอยู่ แต่กรรมใดที่นึกได้ในเวลาที่ใกล้จะตาย กรรมนั้นย่อมส่งผลให้ก่อนกรรมอื่นเสมอ เพราะผู้ตายนึกถึงได้ก่อนที่จะตาย

อาสังนกรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คืออาสังนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมและอาสังนกรรมฝ่ายกุศลกรรม อาสังนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมจะชักนำผู้กระทำให้ไปเกิดในทุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว ส่วนอาสังนกรรม ฝ่ายกุศลกรรมก็จะชักนำผู้กระทำให้ไปบังเกิดในสุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว

2.1 อาสังกรรมฝ่ายอกุศลกรรม

อาสังกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายบาปหรือฝ่ายชั่วที่จะชักนำผู้ที่กระทำอาสังกรรมให้ไปเกิดในทุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว

2.2 อาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรม

อาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายบุญหรือกรรมฝ่ายดี ที่จะทำให้ผู้ที่ทำอาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรมนี้ไปบังเกิดยังสุคติภูมิหลังจากที่ตายไปแล้ว

กรณีศึกษาอาสังกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในอรรถกถาธรรมบท มีกรณีศึกษาหลายกรณีที่สะท้อนถึงอาสังกรรมดังจะยกเป็นมาเป็นอย่างดังนี้

1) พระภิกษุเกิดเป็นพญานาคชื่อเอร์กปัตต์

ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ภิกษุองค์หนึ่งได้นั่งเรือไปในแม่น้ำคงคา เขามือไปจับใบตะไคร้น้ำ ขณะที่เรือกำลังแล่นไป ใบตะไคร้น้ำก็ขาดติดมือไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติอย่างหนึ่ง แต่ไม่ได้แสดงอาบัติเพราะคิดว่า “นี่เป็นโทษเล็กน้อย” ท่านได้บำเพ็ญสมณธรรมมาโดยตลอด เมื่อจวนจะมรณภาพ คิดว่า “ศีลของเราไม่บริสุทธิ์” อยากจะแสดงอาบัติ แต่ไม่มีภิกษุที่จะแสดงอาบัติด้วยเลย จึงมรณภาพด้วยจิตที่ยังกังวลอยู่อย่างนั้น ได้ไปเกิดเป็นพระยานาคชื่อว่า เอร์กปัตต์

พระยานาคเอร์กปัตต์ระลึกชาติได้ รู้สึกสลดใจที่ตนเองบำเพ็ญสมณธรรมมาเป็นเวลานาน ยังได้มาเกิดเป็นพระยานาค คิดอยู่เสมอว่า เมื่อไรจะได้พบพระพุทธเจ้าอีก ต่อมาเมื่อมีลูกสาวคนหนึ่ง ด้วยความอยากรู้ว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้วหรือยัง จึงให้ลูกสาวนั่งบนพิงพาน แต่งเพลงให้ร้องไปในแม่น้ำคงคาทุก ๆ กี่เดือน แล้วประกาศว่า “ใครร้องเพลงแก้บทเพลงของเขาได้ จะยกลูกสาวให้” ลูกสาวพระยานาคได้ขึ้นฟ้อนรำอยู่บนพิงพาน พร้อมด้วยร้องเพลงนี้

ชาวชมพูทวีปเป็นจำนวนมาก หวังที่จะได้ลูกสาวของพระยานาค ได้มาร้องเพลงแก้ตามความรู้ของตน ๆ แต่พระยานาคบอกว่า เพลงที่ร้องแก้กันนั้นไม่ถูก จึงไม่ยกลูกสาวให้ และได้นำลูกสาวมาร้องเพลงนั้น ทุก ๆ กี่เดือนเป็นเวลานาน จนเมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่า สมณโคดมได้

อุบัติขึ้นในโลกแล้ว พระองค์ตรวจดูสัตว์โลก ได้เห็น เอรกปัตต์นาคราชและอุตตรมานพเข้าไปใน
 ข่ายพระญาณ พระองค์ทรงใคร่ครวญ ทรงทราบว่า “วันนี้เอรกปัตต์จะให้ลูกสาวนั่งบนพังพานแล้ว
 ร้องเพลงขับไปในแม่น้ำคงคา อุตตรมานพ จะมาเรียนเพลงขับแก้กับเราแล้วได้บรรลुโศดาบัน
 และนำเพลงขับนั้นไปร้องแก้ลูกสาวพระยานาค นาคราชเมื่อฟังเพลงแล้ว จะทราบว่า
 “พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว” จะมาหาเราพร้อมกับอุตตรมานพ และประชาชนจำนวนมาก เราจะ
 แสดงธรรมแก่ประชาชนเหล่านั้น เมื่อแสดงจบเขาจะได้บรรลुธรรม

พระศาสดาจึงเสด็จไปยังทางที่อุตตรมานพจะเดินไปยังแม่น้ำคงคา ซึ่งอยู่ไม่ไกลเมือง
 พาราณสี แล้วประทับนั่งใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ชาวชมพูทวีปได้เตรียมเพลงขับไปสู่แม่น้ำคงคาจำนวน
 มาก พระศาสดาเห็นอุตตรมานพเดินมาไม่ไกลนัก จึงได้สอบถามและได้สอนเพลงขับแก้ให้แก่
 อุตตรมานพ จนเขาได้บรรลुพระโศดาปัตติผล จึงได้ไปสู่แม่น้ำคงคา กล่าวกะมหาชนว่า “เราจะ
 ร้องเพลงขับแก้กับนางนาคมานวิกา ขอท่านจงให้ออกาสแก่เรา” มหาชนให้ออกาสแก่เขาแล้ว

เอรกปัตต์นาคราชได้ฟังดังนั้น ก็ทราบว่า พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วในโลก ด้วยความดี
 ใจ เอาหางฟาดน้ำ ทำให้เกิดคลื่นใหญ่ท่วมขึ้นไปทั้งสองฝั่ง ทำให้มนุษย์เป็นจำนวนมากตกลงไป
 ในน้ำ นาคราชได้ช่วยมนุษย์เหล่านั้นให้ขึ้นบกแล้ว จึงจำแลงกายเป็นมนุษย์จนได้เข้าไปถวาย
 บังคมพระศาสดา แล้วยื่นร้องให้อยู่ พระศาสดา ตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร ท่านจึงร้องให้”
 นาคราชตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ได้บำเพ็ญสมณธรรม
 มาจนตลอดชีวิต ข้าพระองค์ได้ทำบาปอะไรน้ำขาดไปเล็กน้อย เวลาใกล้มรณภาพ ได้คิดว่า สัตว์
 ของเราไม่บริสุทธิ์ จึงได้เกิดเป็นนาค ไม่ได้เกิดเป็นมนุษย์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า
 เช่นกับด้วยพระองค์มาเป็นเวลานาน พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้า ทรงสดับถ้อยคำของนาคราชแล้ว
 จึงตรัสพระคาถาว่า

กิญโณ มนุสสปปฎิลาโก กิญโณ มจฺจานชีวิโต
 กิญโณ สทฺธมฺมสฺสวณฺโณ กิญโณ พุทฺธานมฺปปาโท
 “การได้อัฏภาพเป็นมนุษย์ เป็นของยาก ชีวิต
 ของสัตว์เป็นอยู่ยาก การได้ฟังพระสัทธรรม
 เป็นการยาก การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าเป็น
 การยาก”

(พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 6, 2532 : 145–152)

ในกรณีนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมของภิกษุรูปนี้ที่ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต ก็มีจิตเศร้าหมอง
 เวลาใกล้มรณภาพ โดยคิดว่า สัตว์ของเราไม่บริสุทธิ์ จึงไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อจิตเศร้าหมอง
 ภพที่ไปปฏิสนธิก็ไม่เจริญ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา

ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต ซึ่งเป็นฝ่ายอกุศล

2) พระนางสามาวดีกับความหลากหลายของกรณีที่เกิดขึ้น

พระศาสดา ขณะอยู่กรุงโกสัมพี ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ทรงกล่าวถึงเหตุแห่งความตายของพระนางสามาวดี และหญิงบริวาร 500 คน ทั้งพระนางมาคันทียาและญาติอีก 500 คน จึงตรัสเล่าอดีตกรรม

ในอดีตกาล มีพระราชา 2 องค์ คือในแคว้น อัลลกะปะ มีนามว่าอัลลกะปะ ในแคว้นเวฐทีปะกะ มีนามว่า เวฐทีปะกะ เป็นพระสหายกัน ทั้ง 2 พระองค์ทรงยื่น นัง บรรทมร่วมกัน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนผู้เกิดและตายอยู่ เห็นถึงความไม่เที่ยงของสังขาร ทั้ง 2 พระองค์จึงทรงออกบวช ต่อมาเวฐทีปะกะดาบสถึงแก่ความตาย ไปเกิดเป็นเทพเจ้า ลงมาหาอัลลกะปะดาบส ซึ่งเล่าเรื่องความลำบากเกี่ยวกับช้างมารบกวนให้ฟัง เวฐทีปะกะจึงถวายพินและสอนมนต์เพื่อไม่ให้ช้างมารบกวน

ในกรุงโกสัมพี มีพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้าปรันตปะ วันหนึ่งขณะทรงประทับอยู่กับพระเทวีผู้ทรงครรภ์ได้มีนกหัสติลิงค์บินลงมาโฉบเอาพระนางไปยังต้นไทรใหญ่ ทรงประสูติพระโอรส และพบกับอัลลกะปะดาบสจึงอยู่ร่วมกัน ต่อมาเมื่อพระเจ้าปรันตปะสวรรคต อัลลกะปะดาบสจึงให้พินและสอนมนต์ให้ช้างใคร่แก่พระกุมาร บุตรของนาง แล้วส่งพระกุมารไปยังกรุงโกสัมพี เพื่อครองราชสมบัติ

เมื่อเกิดทุกข์ภัยในแคว้น อัลลกะปะ ชายผู้หนึ่งชื่อว่า โกตุหลิก พากรรยาและลูกอ่อน ชื่อว่ากาลิมุงไปเมืองโกสัมพี เสนียงห่มระหว่างทาง นายโกตุหลิกจึงบอกให้ภรรยาทิ้งลูก ภรรยาไม่ยอม นายโกตุหลิกจึงทิ้งเอง ในที่สุดลูกตาย จากกรรมนี้ทำให้นายโกตุหลิกถูกทอดทิ้ง 7 วาระ

ณ เรือนของนายโคบาล มีการทำขวัญแม่โคนม ได้นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้ามาฉันเป็นประจำ เห็นสองสามีภรรยามาขอความช่วยเหลือ ก็ให้อาหาร นายโกตุหลิกบริโภคมากเกินไปเพราะหิวมาหลายวัน ขณะนั้นก็เห็นนายโคบาลให้ก้อนข้าวปายาสแก่สุนัข ก็คิดว่าสุนัขตัวนี้มีบุญ ตกกลางคืนนายโกตุหลิก ตายเพราะอาหารไม่ย่อย จึงไปเกิดในท้องของนางสุนัขตัวนั้น ส่วนภรรยาก็รับจ้างอยู่ในเรือนโคบาล (พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 2, 2536 : 1-14)

ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อนายโกตุหลิก ตายไปเกิดเป็นสุนัขชาติที่หนึ่ง กรรมที่ทิ้งลูกยังให้ผลไม่ได้เพราะนายโกตุหลิกมีจิตไปผูกพันกับสุนัข จดจ่อว่าสุนัขนี้ดี เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดอยู่ในท้องของสุนัขนั้น สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือ กรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลของอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่

ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต มักให้ผลก่อนกรรมอื่น เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้นั่น ในที่นี้มีอานุภาพให้นายโกตุหลิกไปสู่ทุกคติ คือไปเกิดเป็นสุนัข สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม

3) มานพมัญญกฺขณทลฺลิตํ แลจิตเลื่อมใส ก็เกิดในวิมานทอง

ในกรุงสาวัตถี มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อ อทินนะปุพพะกะ เป็นคนตระหนี่ มีบุตรคนเดียวชื่อว่า มัญญกฺขณทลฺลิตํ เมื่อบุตรอายุได้ 16 ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง แต่พราหมณ์ก็ไม่ยอม หามอมารักษาเพราะกลัวเสียทรัพย์ ในที่สุดโรคกำเริบมากไม่มีหมอใดรักษาได้ พราหมณ์รู้ว่าบุตรจวนจะตาย ก็เอามานอนที่ระเบียง ด้วยกลัวคนมาเยี่ยมจะเห็นสมบัติ ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงเสด็จเห็นอุปนิสัยของมัญญกฺขณทลฺลิตํ จึงเสด็จผ่านไปทางนั้นแล้วแปลงรัศมีไปวาทหนึ่ง มัญญกฺขณทลฺลิตํ เห็นแล้ว ก็ได้แต่ทำใจเท่านั้น ให้เลื่อมใส ครั้นตายไป ก็ได้ไปเกิดในวิมานทองสูงประมาณ 30 โยชน์ในเทวโลก ฝ่ายพราหมณ์ก็ไปร้องไห้หาลูกที่ป่าช้าทุกวัน มัญญกฺขณทลฺลิตํ ที่ไปเกิดเป็นเทพบุตรจึงจำแลงตัวเหมือนมัญญกฺขณทลฺลิตํ มาพบ แล้วไปหาพราหมณ์ ได้โต้ตอบกับพราหมณ์ จนพราหมณ์ได้สดับว่า การมาร้องไห้คร่ำครวญถึงบุตรที่จากไปเป็นความเขลา จึงหายเศร้าโศก แล้วถามเทพบุตรว่าเป็นใคร เมื่อรู้ว่าเป็นบุตรที่ตายไป แล้วไปเกิดในเทวโลก ก็ถามต่อว่า ได้ทำกรรมใดไว้ เทพบุตรก็เล่าความให้ฟัง จนพราหมณ์เกิดปีติ เทพบุตรจึงให้อิโวกาแก่พราหมณ์ในการไปเฝ้าพระศาสดา แล้วถวายทาน ฟังธรรม แล้วถามปัญหา จากนั้นก็อันตรธานหายไป

ฝ่ายพราหมณ์ ก็ชักชวนนางพราหมณีนิมิตต์พระศาสดามายังเรือนตน ถวายภัตตาหาร แล้วกราบทูลถามปัญหา โดยถามว่า มีด้วยหรือที่เหล่าชนที่ไม่ได้ถวายทานแก่พระองค์ ไม่ได้บูชาพระองค์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้รักษาอุโบสถเลย ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยเพียงทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์อย่างเดียวเท่านั้น พระศาสดาก็ทรงเท้าความว่า บุตรของพราหมณ์ได้บอกแล้วมิใช่หรือ เพื่อให้มหาชนที่เข้าเฝ้าอยู่ด้วย ที่ยังไม่สิ้นสงสัย ประจักษ์ความจริง พระศาสดาจึงทรงอธิบายให้มัญญกฺขณทลฺลิตํ เทพบุตรลงมาปรากฏกายให้เห็น แล้วทรงตรัสถามว่า ทำกรรมสิ่งใดจึงได้สมบัตินี้ เทพบุตรกราบทูลว่า เพราะทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์ ทำให้มหาชนประกาศความยินดีว่า ไม่ได้ทำบุญอะไรอย่างอื่น ทำใจให้เลื่อมใสในพระศาสดา ยังได้สมบัติถึงเพียงนี้ พระศาสดาจึงตรัสแก่พวกรชนเหล่านั้นว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่
สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว
พุดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี สุขย่อมไปตามเขา
เพราะเหตุนี้ เหมือนเงาไปตามตัว”

(พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1, 2532 : 35-49)

ในกรณีที่มัจจุสกุณทลิตได้ตายไป แล้วไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์นั้น ด้วยบุญจากการมีใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือ กรรมให้ผลตามเวลา ประเภทอุปปีชเวทนียกรรม หรือกรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน อันเป็นกุศลกรรม

ในขณะเดียวกัน ก็สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภท ชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ที่เป็นผลของอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือ บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต หากเป็นกุศลกรรม ก็มีอานุภาพให้บุคคลไปสู่สุคติ ดังเช่น มัจจุสกุณทลิต ที่ก่อนตายมีจิตเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมที่ให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรมซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย และการให้ผลกรรมในส่วนนี้นับเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์

3) นางกาลียักษิณี : เวย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ทรงปรารภหญิงหมั้นคนหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดนางกาลียักษิณีว่า บุตรคนเดียวของภุมมพิณหนึ่ง เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว ได้ทำการประกอบอาชีพอื่น ๆ และงานบ้านปฏิบัติมารดาอย่างสม่ำเสมอไม่บกพร่อง มารดาสงสารลูก เห็นทำงานคนเดียว จึงบอกว่า “ลูกเอ๋ย แม่จะไปขอหญิงสาวมาแต่งงานให้ลูก เขาจะได้ดูแลงานบ้าน ลูกจะได้ไปทำนาทำไร่ได้สะดวก” บุตรกล่าวว่า “ฉันจะทำงานปฏิบัติคุณแม่ไปจนชีวิตหาไม่แล้วจึงมีภรรยา” มารดาจึงบอกว่า อย่าทำอย่างนั้นเลย จะลำบากอยู่คนเดียว เขาห้ามมารดาบ่อย ๆ แม่ก็ยืนยันว่า จะไปขอหญิงสาวมาแต่งงานให้ลูกจนได้ เขาจึงบอกมารดาไปขอลูกสาวบ้านนั้นเถิด มารดาก็ตามใจบุตร จัดการสู่ขอและแต่งงานให้ตามประเพณี และอยู่ด้วยจนสามีภรรยามาเป็นเวลานาน หญิงสะใภ้ไม่สามารถจะมีบุตรได้เพราะเธอเป็นหมัน มารดาจึงพูดกับลูกว่า “ลูกให้แม่ไปขอหญิงที่ลูกชอบใจมาแต่งงานแล้วเธอกลับเป็นหมัน แม่จะขอหญิงอื่นมาแต่งงานให้ลูกไหมนะลูก” ฝ่ายบุตรห้ามมารดาว่า อย่าเลย อาจเกิดความเดือดร้อนภายหลัง ส่วนมารดาก็เกรงว่าตระกูลที่ไม่มีบุตรจะขาดสูญ

หญิงหมั้นได้ยินคำปริกษาระหว่างแม่ฟัวและสามี คิดว่า ถ้าแม่ฟัวไปนำหญิงอื่นให้สามี เมื่อมีบุตรแล้ว เขาจะเป็นใหญ่ในเรือนหลังนี้ และตนอาจถูกเขาใช้เหมือนทาส จึงคิดว่าตนจะเป็นผู้ไปขอหญิงอื่นมาให้สามีดีกว่า หญิงนั้นจะได้อยู่ในอำนาจตน คิดดังนี้แล้ว จึงไปขอลูกสาวของตระกูลหนึ่งมาให้สามี โดยอ้างเหตุผลกับแม่หญิงสาวว่า ตนเป็นหมัน เมื่อหญิงนั้นมาอยู่กับสามี

ตนแล้วมีบุตรจะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติในตระกูลนี้ต่อไป ส่วนแม่หญิงสาวก็กล่าวห้ามว่า อย่าเลย ต่อไปจะมีปัญหาเกิดขึ้น หญิงหมั้นอ่อนวอนบอย ๆ จนแม่ของหญิงสาวยินยอม จึงนำหญิงสาวนั้นให้มาอยู่ร่วมกับสามี

ครั้นเวลาต่อมา หญิงหมั้นเกิดความวิตกว่า “ถ้าเมียใหม่นี้มีลูกชายหรือลูกสาว เขาจะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติแต่ผู้เดียว เราควรทำให้เมียใหม่นี้อย่าให้มีลูกเลย” หญิงหมั้นจึงกล่าวกับภรรยาใหม่ว่า เมื่อเธอดำรงครรภ์เมื่อไร ให้บอกแก่นางทันที

ภรรยาใหม่ตั้งครรภ์แล้ว จึงบอกแก่หญิงหมั้น หญิงหมั้นนั้นเป็นผู้จัดอาหารให้แก่ภรรยาใหม่เป็นนิตย์ จึงได้ใส่ยาแท้งลูกลงไปในการอาหาร ภรรยาใหม่ก็แท้งลูกเป็นครั้งที่ 1 เมื่อเธอดำรงครรภ์ครั้งที่ 2 ก็บอกแก่หญิงหมั้นอีก เพราะเธอเป็นคนซื่อ หญิงหมั้นก็ผสมยาใส่อาหาร ทำให้เธอแท้งลูกเป็นครั้งที่ 2 หญิงข้างบ้านที่รู้จักกัน ได้ถามภรรยาใหม่ว่า เห็นตั้งครรภ์แล้วทำไมเจ็บไป ภรรยาใหม่ก็เล่าให้ฟัง หญิงข้างบ้านจึงแนะนำว่า คราวต่อไปเมื่อตั้งครรภ์อย่าบอกแก่หญิงหมั้น

ครั้นต่อมา หญิงหมั้นได้สังเกตเห็นท้องของภรรยาใหม่จึงถามว่า ตั้งครรภ์แล้วทำไมไม่บอก เมื่อภรรยาใหม่ตอบว่า หญิงหมั้นทำให้คนแท้ง 2 ครั้งแล้ว จะบอกทำไม หญิงหมั้นจึงรู้ว่า ความลับของตนแตกแล้ว แต่ก็ยังคิดพยายามทำให้หญิงสาวแท้งลูกอีก จึงพยายามหาโอกาสให้ภรรยาใหม่พลอ กว่าจะได้โอกาสเมื่อครรภ์แก่ใกล้คลอดแล้ว จึงใส่ยาในการอาหารให้รับประทาน เธอเกิดเวทนาอย่างแรงกล้า จนเธอคิดว่าต้องเสียชีวิตในครั้งนี้

ภรรยาใหม่จึงตั้งความปรารถนาว่า เพราะหญิงหมั้นทำให้ลูกตนตายถึง 3 คน ขณะนี้ตนจะสิ้นชีวิตเพราะหญิงหมั้น เมื่อตายจากอภัพนี้แล้ว ขอให้เกิดเป็นนางยักษ์ณี ได้กินลูกของมันบ้าง พอตายแล้วเกิดเป็นแม่แมวในเรือนนั่นเอง สามีเมื่อทราบเหตุนี้ จึงจับหญิงหมั้นแล้วกล่าวว่า “เจ้าได้ทำการตัดตระกูลของเราให้ขาดสูญ” จึงทุบตีหญิงหมั้นจนบอบช้ำจนสิ้นชีวิต เพราะความเจ็บนั้นแล้วเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนนั้น

เวลาล่วงมาพอสมควร แม่ไก่ได้ออกไข่มาหลายฟอง แม่แมวก็กินไข่เหล่านั้นหมด แม่ไก่ออกไข่ครั้งที่ 2 แม่แมวก็กินหมด แม่แมวกินไข่ของแม่ไก่ครั้งที่ 3 และกินแม่ไก่เสียด้วย แม่ไก่จึงตั้งความปรารถนาว่า “มันกินไข่ของเรา 3 ครั้งแล้ว คราวนี้มันกินตัวเราด้วย เราตายจากนี้แล้ว ขอให้ได้กินมันและลูกของมันบ้าง” ครั้นตายแล้วไปเกิดเป็นแม่เสือเหลือง ฝ่ายแม่แมวตายแล้วก็ไปเกิดเป็นแม่เนื้อ

ในเวลาแม่เนื้อออกลูกแล้ว แม่เสือเหลืองก็ไปกินลูกถึง 3 ครั้ง และครั้งที่ 3 ก็กินแม่เนื้อด้วย แม่เนื้อจึงตั้งความปรารถนาว่า “ลูกของเรา แม่เสือเหลืองกินเสียถึง 3 ครั้งแล้ว คราวนี้มันกินตัวเราด้วย เราตายจากชาตินี้แล้ว ให้ได้กินมันและลูกของมันด้วยเถิด” เมื่อตายไปแล้ว ไปเกิดเป็นนางยักษ์ณี ฝ่ายแม่เสือเหลือง ตายจากชาตินี้แล้ว ไปเกิดเป็นกุลธิดาในเมืองสาวัตถี

ครั้นนางกุลธิดาเจริญวัยขึ้นแล้ว ได้สามีอยู่ที่บ้านริมประตูเมือง เมื่อนางคลอดบุตรคนแรก นางยักษิณีจำแลงตัวเป็นหญิงสาวที่รักมา แล้วถามเพื่อนบ้านถึงนางกุลธิดาว่า คลอดบุตรที่ไหน แล้วนางยักษิณีก็จำแลงเข้าไปในห้อง จับทารกกินเสียแล้วออกไป เมื่อเธอคลอดลูกครั้งที่ 2 นางยักษิณีก็จำแลงมาจับลูกกินอีกเหมือนกัน

ครั้นนางกุลธิดาตั้งครรภ์ครั้งที่ 3 เมื่อครรภ์แก่ใกล้คลอดแล้ว จึงเรียกสามีมากล่าวว่า “พี่นางยักษิณีคนหนึ่ง กินบุตรของฉัน 2 คนแล้ว ฉันจะไปคลอดบุตรที่บ้านคุณพ่อคุณแม่ฉัน”

ปรกติ นางยักษิณีทั้งหลาย จะต้องดักน้ำจากสระอโนดาตบนศีรษะมาเพื่อทำวเวสวันตนละ 4 เดือน หรือ 5 เดือน ขณะที่นางกุลธิดาคลอดบุตร นางยักษิณีคนนั้น กำลังเข้าเวสวันน้ำ พอพ้นเวสวันน้ำก็รีบไปบ้านนางกุลธิดาทันที ถามชาวบ้านว่านางกุลธิดาอยู่ที่ไหน เมื่อชาวบ้านบอกว่าไปคลอดลูกที่บ้านมารดาบิดาเขา

นางยักษิณีคนนั้นคิดว่า “เขาจะไปที่ไหนก็ตามเถิด จักไม่พ้นเรา” ด้วยอำนาจเวร ทำให้เกิดความพยายามวิ่งบ่าหน้าไปสู่บ้านนั้นทันที ในวันนั้นเป็นวันมงคล นางกุลธิดาได้ตั้งชื่อบุตร และให้อาบน้ำเสร็จแล้วจึงบอกกับสามีว่า “เรากลับบ้านเราเถิด” จึงอุ้มบุตรเดินไปกับสามี ผ่านไปทางพระวิหารเชตวัน ถึงสระโบกขรณี จึงให้สามีอุ้มบุตรไว้แล้วลงไปอาบน้ำในสระโบกขรณี ขึ้นมาแล้วรับเอาบุตรจากสามี ขณะที่สามีอาบน้ำ ยืนให้บุตรคืบนมอยู่ เห็นนางยักษิณีวิ่งตรงมาหาตน จึงเรียกสามีด้วยเสียงดังว่า “พี่ ขึ้นมาเร็วเถิด นางยักษิณีคนนั้นมาแล้ว” ด้วยความกลัวสุดขีด ไม่อาจรอสามีขึ้นจากสระ จึงอุ้มลูกวิ่งไปสู่วิหาร

ขณะนั้น พระศาสดากำลังแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท นางกุลธิดาอุ้มบุตรหลานแหวกกลุ่มชนเข้าไปวางบุตรไว้แทบพระบาทพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า “บุตรคนนี้ ข้าพระองค์ถวายแด่พระองค์แล้ว ขอพระองค์จงประทานชีวิตแก่บุตรของข้าพระองค์เถิด” สมณเทพผู้สิงอยู่ที่ซุ้มประตู ไม่ให้นางยักษิณีเข้าไปข้างใน พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์ เรียกนางยักษิณีนั้นเข้ามา นางกุลธิดากราบทูลขออย่าให้นางยักษิณีเข้ามา พระศาสดาตรัสว่า ให้นางยักษิณีเข้ามาเถิด อย่ากลัวเลย

นางยักษิณีได้เข้ามายืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดา พระองค์ตรัสว่า “เหตุไฉน เจ้าได้จองเวรกันอย่างนี้ ถ้าพวกเจ้าไม่ได้มาอยู่เฉพาะหน้าพระพุทธเจ้าเช่นเราแล้ว เวรของพวกเจ้าจักเป็นเวรตั้งอยู่ชั่วกัลป์ เหมือนเวรของงูเห่ากับพังพอน และของกากับนกเค้า พวกเจ้าอย่าจองเวรกันเลย เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” แล้วตรัสพระคาถาว่า

“ในกาลไหน ๆ เวรทั้งหลายในโลกนี้ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับด้วยความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า”

เมื่อพระศาสดาตรัสถามนี้จบ นางยักษิณีได้บรรลุพระโศคาปตติผล พระองค์จึงตรัสแก่นางกุลธิดาว่า “เจ้าจงให้บุตรแก่นางยักษิณีเถิด” แต่นางกุลธิดากลับ พระศาสดาจึงตรัสว่า “อันตรายจากนางยักษิณีไม่มีแล้ว” นางกุลธิดาจึงให้บุตร นางยักษิณีได้อุ้มทารกนั้นกอดจูบแล้วคืนให้แก่มารดา แล้วนางยักษิณีก็ร้องไห้ เมื่อพระศาสดาถามว่า ร้องให้ทำไม นางยักษิณีจึงตอบว่า เมื่อก่อนเคยหาเลี้ยงชีพไม่เลือกทาง ยังไม่ได้อาหารเต็มท้อง ต่อไปนี้จะเลี้ยงชีพอย่างไร พระศาสดาจึงตรัสว่า อย่าวิตกไปเลย หญิงสหายจะรับเลี้ยงเจ้าต่อไป พระองค์จึงตรัสแก่นางกุลธิดาว่า “เธอจงนำนางยักษิณีไปให้อยู่ในที่สมควร แล้วให้อาหารอย่าให้ขาดแคลน”

นางกุลธิดาได้นำนางยักษิณีไปแล้ว จัดที่ให้อยู่พอสมควรภายนอกบ้านเธอ และบำรุงด้วยอาหารไม่ขาดแคลน นางยักษิณีมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ก็นึกถึงคุณของหญิงสหาย เราจะต้องตอบแทนคุณของเธอบ้าง เพราะเรารู้เรื่องความเป็นไปของธรรมชาติเป็นอย่างดี จึงบอกนางกุลธิดาว่า “สหายเอ๋ย ปีนี้ฝนดี น้ำมาก ให้แม่ทำนาในที่ดอน” ในปีต่อไปก็บอกว่า “ปีนี้ฝนน้อย น้ำน้อย ให้แม่ทำนาในที่ลุ่ม หว่านข้าวเบา ผลจะดี” การทำนาของชาวบ้านย่อมเสียหาย เพราะน้ำมากเกินไป หรือน้ำน้อยไป ชาวบ้านจึงถามนางกุลธิดาว่า ทำอย่างไร จึงได้ข้าวกล้าดีทุกปี และรู้ได้อย่างไรว่า ปีไหนน้ำมากหรือน้อย นางกุลธิดาจึงเล่าถึงการนำอาหารไปบำรุงนางยักษิณี แล้วนางยักษิณีก็บอกเรื่องน้ำมาก น้ำน้อยได้อย่างถูกต้องทุกปี

นับแต่นั้นมา ชาวเมืองก็นำเครื่องสักการะไปให้นางยักษิณี นางก็ได้บอกเรื่องฝนดี ฝนแล้ง ปีไหนควรหว่านข้าวหนักหรือข้าวเบา ชาวบ้านทำนาได้ผลงามทั้งหมด นางยักษิณีก็เป็นผู้มีลาภอันเลิศ จนไม่มีที่เก็บ จึงคิดว่า จะทำอย่างไรกับเครื่องสักการะเหล่านี้ มีผู้แนะนำให้นำไปถวายแก่พระสงฆ์ นางยักษิณีก็คิดว่า เครื่องสักการะมีความประณีตไม่เท่ากัน จะถวายพระได้อย่างไร ผู้แนะนำจึงบอกว่า ให้ถวายตามสลาก คือเขียนเลขติดไว้ที่เครื่องสักการะ แล้วนำเลขนั้นให้พระจับ ท่านจับได้สลากไหน สิ่งนั้นเป็นของท่าน

นางยักษิณีได้ถวายเครื่องสักการะแก่พระสงฆ์ตามสลากแต่นั้นมาจนเป็นประเพณีการถวายสลากภัตในปัจจุบันนี้ (พระธัมมปทกัฎฐกถาแปล ภาค 1, 2532 : 64-73)

ในกรณีนางยักษิณีนี้ เป็นการจองเวรที่ทำแก่กันให้สาสมกับที่เคยทำแก่ตนไว้ การตั้งจิตปรารถนาในภพหน้านั้น ทำให้เกิดแล้วเกิดอีกตามที่ตั้งใจไว้ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภท ชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลของ กรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต ในที่นี้คือ การที่หญิงหมั้นทำให้ภรรยาใหม่ตายพร้อมลูก ภรรยาใหม่จึงตั้งความปรารถนาก่อนตายว่า ขอให้เกิดเป็นนางยักษิณี แต่พอตายแล้วก็ไปเกิดเป็นแม่แมว ส่วนหญิงหมั้นตายแล้ว ไปเกิดเป็นแม่ไก่ ซึ่งถูกแม่แมวกินไข่และกินตัวแม่ไก่ด้วย ก่อนตายแม่ไก่จึงตั้ง

ความปรารถนาว่า ตายไปขอให้ได้อินมัยและลูกของมัยบ้าง จึงไปเกิดเป็นแม่เสื้อเหลือง ส่วนแม่แมวตายแล้วไปเกิดเป็นแม่เนื้อ ซึ่งถูกแม่เสื้อเหลืองกินทั้งลูกและตัว ก่อนตายก็ตั้งความปรารถนาให้ได้กินลูกของอีกฝ่าย เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดเป็นนางยักษิณี ส่วนแม่เสื้อเหลืองไปเกิดเป็นนางกุลธิดา ซึ่งถูกนางยักษิณีตามกินลูกถึง 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 จึงได้พบพระพุทธเจ้า และเลิกจองเวรต่อกัน จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามเวลา ประเภทโอหังกรรม หรือกรรมเลิกให้ผลแล้ว ในที่นี้คือกรรมที่ไม่ให้ผล เพราะเลิกแล้วต่อกัน อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่า อาสันนกรรมมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดในภพภูมิใหม่ตามที่จัดตั้งไว้ก่อนตาย อาสันนกรรมจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางการเกิดใหม่ของแต่ละชีวิตได้

5) โททยยพราหมณ์กับจิตเฝ้าหวงแหนในทรัพย์

โททยยพราหมณ์ อยู่ในเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีบุตรคนเดียวชื่อ สุกมานพ เป็นคนร่ำรวยมาก มีทรัพย์สมบัติขึ้นมหาเศรษฐี เรียกว่าพราหมณ์มหาศาล เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น ไม่บริจาคทรัพย์ให้ใครเลย มีแต่เก็บสะสมทรัพย์อย่างเดียว มีวิธีสอนลูกในการเก็บทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ที่ยอดเยียมมาก ดังนี้

“ลูกเอ๋ย เวลาเก็บสะสมทรัพย์ให้ลูกดูปลวกเป็นตัวอย่างนะลูก ปลวกมันคาบดินด้วยปากของมันมาก่อเป็นจอมปลวกสูงใหญ่ เหมือนเราเก็บรวบรวมทรัพย์ทีละน้อย ๆ ก็จะได้ทรัพย์จำนวนมาก อย่างที่พ่อสะสมมาแล้วนี้”

เวลาใช้ทรัพย์ให้ดูยาหยอดตานะลูก เราหยอดตาทีละน้อยละน้อย ยาหยอดตาก็หมดเหมือนกัน เพราะความตระหนี่และเก็บสะสมทรัพย์แบบปลวกนี้ จึงทำให้ท่านมีเงินฝงไว้เป็นขุมที่ 1, ที่ 2, ที่ 3, ที่ 4 และที่ 5 ได้บอกลูกชายไปแล้ว 4 ขุม ขุมที่ 5 ยังไม่บอก เอาไว้บอกเวลาใกล้จะตาย เวลาป่วยหนักและตายไปโดยไม่ได้ออกทรัพย์ขุมที่ 5 มีความเป็นห่วงในทรัพย์นั้น จึงกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านของตน สุนัขตัวนี้มันรักสุกมานพมาก เพราะเคยเป็นลูกในชาติก่อน สุกมานพก็รักสุนัขตัวนี้มาก เพราะเคยเป็นพ่อในชาติก่อน จึงเลี้ยงดูอย่างดี ให้กินอาหารดี ให้นอนที่นอนอย่างดี สุนัขตัวนี้ ถ้าใครทำให้โกรธ จะไปนอนคลุกจี๋เค้า

พระศาสดาพิจารณาอุปนิสัยของสัตว์ในเวลาใกล้รุ่ง สุกมานพปรากฏในชายพระ
ญาณว่า สุกมานพจะเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ถึงไตรสรณคมน์ ส่วนพราหมณ์โตทยะที่มา
เกิดเป็นสุนัขก็จะตายไป เพราะได้บอกทรัพย์สินให้แก่ลูกแล้ว เวลาเช้านั้น สุกมานพไม่อยู่ พระ
ศาสดาเสด็จออกบิณฑบาตผ่านหน้าบ้านสุกมานพ สุนัขตัวนั้นวิ่งออกมาหาพระพุทธเจ้า พระองค์
ตรัสว่า “โตทยะ เมื่อท่านเป็นมนุษย์ก็ไม่เลื่อมใสเรา ท่านตายแล้วกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่บ้าน
ท่าน เพราะหวังทรัพย์สินยังมาหาเราอีกหรือ” สุนัขคิดว่า “โอ พระพุทธเจ้ารู้จักเรา” รู้สึกอายและ
เสียใจ วิ่งกลับเข้าบ้านไปนอนคลุกจี๋เถ่าอยู่

สุกมานพกลับมาเห็นสุนัขทำเช่นนั้น ก็รู้ว่ามันทำให้มันโกรธ จึงถามคนใช้ว่า “ใครทำ
ให้สุนัขเราโกรธ” คนใช้ตอบว่า พระสมณโคดมนะชิ เรียกสุนัขท่านว่า โตทยะ สุกมานพ
รู้สึกว่าเป็นการดูถูกพ่อของตน จึงรีบไปพระเชตวัน เพื่อต่อว่าพระพุทธเจ้า เมื่อพบพระองค์จึงถาม
ว่า “ได้ยินว่าพระสมณโคดม เรียกสุนัขของเราว่า โตทยะหรือ” พระศาสดาตรัสว่า “เศรษฐีบุตร
พ่อของท่านเป็นห่วงทรัพย์สินที่ฝังไว้ไม่ได้บอกท่าน จึงกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านท่าน” สุกมานพ
ไม่เชื่อ คิดว่าบิดาของตนเป็นพราหมณ์ ตายแล้ว ต้องเกิดบนพรหมโลก พระศาสดาจึงตรัสถามว่า
บิดาของท่านบอกทรัพย์สินที่ฝังไว้แก่ท่านทั้งหมดหรือเปล่า สุกมานพก็กล่าวตอบว่า บางแห่งก็ไม่ได้
บอก พระศาสดาจึงตรัสถามว่า อยากได้ทรัพย์สินนั้นไหม ถ้าอยากได้ทรัพย์สิน ให้ทำอย่างนี้คือ เอา
อาหารอย่างดีให้สุนัขตัวนี้กิน เวลามันนอนให้กระซิบบา ๆ ที่หูของมันว่า พ่อจงบอกทรัพย์สินแก่ลูก
เกิด เวลามันตื่นขึ้น มันไปคุ้ยดินที่ไหน ให้ขุดตรงนั้น ท่านจะได้ทรัพย์สิน

สุกมานพดีใจมากในสองประเด็น คือ ถ้าตามที่พระองค์พูดว่าพ่อเราเกิดเป็นสุนัขไม่จริง
เราจะโพนทะนาว่า “สมณสากยบุตรพูดโกหก” และถ้าพระองค์พูดจริง เราก็จะได้ทรัพย์สินที่พ่อ
ไม่ได้บอกไว้ ได้กำไรทั้งสองประเด็น จึงรีบกลับบ้าน และทำตามที่พระศาสดาตรัสทันที รับประทานอาหาร
อย่างดีให้สุนัขกิน คอยสังเกตเวลามันนอนหลับ แล้วค่อยเข้าไปกระซิบบา ๆ ที่หูของมันว่า
“พ่อ จงบอกทรัพย์สินที่ฝังไว้แก่ลูกเกิด” สุนัขมันตื่นขึ้น มันรู้ว่า สุกมานพรู้ว่ามันเป็นพ่อ มันจึง
รีบวิ่งไปที่ฝังทรัพย์สินไว้แล้วเอาดินคุ้ยตรงนั้น สุกมานพให้คนขุด พบทรัพย์สินขุมที่ 5 จริงอย่างที่
พระองค์ตรัสไว้

สุกมานพ นึกเลื่อมใสในพระศาสดาทันที นึกในใจว่า “โอ พระองค์รู้ได้อย่างไรว่า
คนที่ตายแล้ว ได้มาเกิดเป็นสุนัข หรือไปเกิดเป็นเทวดา พระองค์ไม่ใช่สมณะธรรมดาแน่นอน
พระองค์ต้องเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สิ่งทั้งปวงแน่แท้” สุกมานพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
นับตั้งแต่นั้นมา ได้ใส่บาตรพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่ออกบิณฑบาตโดยปกติทุกวัน ได้ตั้งโรง
ทานให้อาหารแก่คนยากจนและคนเดินทาง บริจาคทรัพย์สินในพระพุทธศาสนา

สุกมานพ ได้ไปสู่พระวิหารเชตวัน ถามปัญหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนที่เป็นไปต่าง ๆ กัน พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาของสุกมานพอย่างชัดเจน ทำให้เขาหมดความสงสัยที่ทำให้คนเป็นไปต่าง ๆ กัน สำหรับสุนัขที่ โศทยะพราหมณ์มาเกิดนั้น ครั้นบอกทรัพย์แก่ลูกแล้ว หמדหวังแล้วก็ตาย ได้ไปเกิดในนรก เพราะไม่มีคุณความดีที่ได้ทำไว้เลย (วิชัย สุธีรชานนท์ , 2542 : 198-203)

ในกรณีโศทยะพราหมณ์เกิดมาเป็นเศรษฐี แต่เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น จึงไม่เคยคิดบริจาคทรัพย์ให้ใครเลย มีแต่เก็บสะสมทรัพย์อย่างเดียว เมื่อเวลาป่วยตายไป มีความเป็นห่วงทรัพย์ เพราะบอกที่ซ่อนทรัพย์แก่ลูกชายไม่หมด จึงทำให้กลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านของตนเอง สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด แบบไม่ดี คือเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวและไม่บริจาคทรัพย์ ต่อมาอุปถัมภ์ภกรรมซ้ำเติมให้เลวลงอีก คือไปเกิดเป็นสุนัข จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทอุปถัมภ์ภกรรม หรือกรรมสนับสนุนแบบไม่ดีคือ ซ้ำเติมให้เลวลงไปอีก ในขณะที่เดียวกันก็อาจสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่ทำให้เมื่อจวนตาย นั่นคือ มีความเป็นห่วงในทรัพย์ จึงไปเกิดเป็นสุนัขในบ้านของตน ด้วยอาสันนกรรมนี้ จึงทำให้เกิดเป็นสุนัขเฝ้าสมบัติของตน

6) บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดงผู้มีจิตฝักใฝ่ในการฆ่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง ครัสเล่าเรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดงว่า โจร 499 คน ทำกรรมมีการปล้นชาวบ้านเป็นต้น สำเร็จความเป็นอยู่แล้ว ครั้งนั้น บุรุษหนึ่งมีตาเหลือกเหลืออง มีเคราแดง ไปยังสำนักของโจรเหล่านั้น กล่าวว่า “แม้เราจักเป็นอยู่กับพวกท่าน” ที่นั้นพวกโจรแสดงบุรุษนั้นแก่หัวหน้าโจร แล้วกล่าวว่า “ชายแม้นี้ ปรารถนาจะอยู่ในสำนักของพวกเรา” ครั้งนั้น หัวหน้าโจรแลดูบุรุษนั้นแล้วคิดว่า “บุรุษผู้นี้ กักขฬะนัก ...” จึงห้ามว่า “กิจคือการอยู่ ในสำนักของพวกเราสำหรับบุรุษนี้ไม่มี” บุรุษนั้นแม้ถูกหัวหน้าโจรห้ามแล้วอย่างนั้นก็มิไป บำรุงศิษย์คนหนึ่งของหัวหน้าโจรนั้นนั้นแลให้พอใจแล้ว โจรนั้นพาบุรุษนั้นเข้าไปหาหัวหน้าโจรแล้ว อ้อนวอนว่า “นาย ผู้นี้เป็นคนดี มีอุปการะแก่พวกเรา ขอท่านจงสงเคราะห์เขาเถิด” ให้หัวหน้าโจรรับไว้แล้ว ภายหลังวันหนึ่ง พวกชาวเมืองร่วมกันกับพวกราชบุรุษจับโจรเหล่านั้นได้ จึงนำไปสู่สำนักของพวกอมาตย์ผู้วินิจฉัยทั้งหลาย พวกอมาตย์ตั้งบังคับการตัดสินโทษของโจรเหล่านั้นด้วยขวาน ลำดับนั้น พวกชาวเมืองปรึกษากันว่า “ใครหนอจักฆ่าโจรเหล่านี้” แสวงหาอยู่ ไม่เห็นใคร ๆ ผู้ปรารถนาเพื่อจะฆ่าโจรเหล่านั้น จึงพูดกะหัวหน้าโจร

ว่า “ท่านฆ่าโจรเหล่านี้แล้ว จักได้ทั้งชีวิต ทั้งความนับถือทีเดียว หัวหน้าโจรปฏิเสธ พวกชาวเมืองจึงถามนายตัมพาทฐิกะ (เคราแดง) ผู้มีตาเหลือกเหลืองนั้น ภายหลังโจรทั้งหมด ซึ่งนายตัมพาทฐิกะก็รับคำว่าจะทำให้

พวกชาวเมืองนำโจร 500 คนมาแสดงแก่อมตย์โดยอุบายนั้น เมื่อพวกอมตย์นั้นสั่งบังคับให้ตัดศีรษะโจรเหล่านั้น จึงถามตั้งแต่หัวหน้าโจรเป็นต้นไป ไม่เห็นใครผู้ปรารถนาจะฆ่า จึงถามว่า “ในวันก่อน บุรุษหนึ่งฆ่าโจร 500 คนแล้ว บุรุษนั้นอยู่ที่ไหน” เมื่อชนทั้งหลายบอก จึงให้เรียกเขามา ในที่สุดนายตัมพาทฐิกะก็ได้เป็นผู้ฆ่าโจรเหล่านั้น ชาวเมืองเหล่านั้นจึงปรึกษากันแล้วให้ตำแหน่งเขาเป็นคนฆ่าโจรเหล่านั้นประจำ

นายตัมพาทฐิกะนั้นฆ่าโจร คราวละ 500 ซึ่งเขานำมาจากทิศต่าง ๆ เขาฆ่าโจรรวม 2 พันคน ซึ่งนำมาจากทิศทั้ง 4 เขาได้กระทำโจรฆาตกรรมสิ้น 55 ปี ในเวลาเป็นคนแก่ เขาไม่อาจตัดศีรษะด้วยการฟันที่เดียวได้ ต้องฟัน 2-3 ที ทำให้มนุษย์ทั้งหลายลำบาก พวกชาวเมืองจึงถอนตำแหน่งนั้นของเขาเสีย

ในขณะนั้น พระสารีบุตรเถระออกจากสมาบัติ พิจารณาทางเที่ยวภิกษาของตนว่า “วันนี้เราควรไปที่ไหนหนอแล” เห็นยาคุเจื่อน้ำนมในเรือนของนายตัมพาทฐิกะนั้น จึงใคร่ครวญว่า “บุรุษนั้น จักทำการสงเคราะห์เราหรือหนอแล” รู้ว่า เขาเห็นเราแล้วจักทำการสงเคราะห์แก่เรา ก็แล กุลบุตรนี้ ครั้นกระทำแล้ว จักได้สมบัติใหญ่” จึงห่มจีวร ถือบาตร แสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของนายตัมพาทฐิกะนั้นนั่นแล

นายตัมพาทฐิกะนั้น พอแลเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส คิดว่า “เรากระทำโจรฆาตกรรมมานาน เราฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก บัดนี้ ในเรือนของเราตกแต่งยาคุเจื่อน้ำนมไว้ แล พระเถระก็มายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา เราถวายไทยธรรม แก่พระผู้เป็นเจ้าเสียในเวลานี้ก็ควร” ดังนี้แล้ว จึงนำยาคุที่วางไว้ข้างหน้าออกไปแล้ว เข้าไปหาพระเถระ ไหว้แล้วนิมนต์ให้นั่งภายในเรือน เกลี่ยยาคุเจื่อน้ำนมลงในบาตร ราดเนยใสใหม่แล้ว ได้ยื่นพัดพระเถระอยู่ ที่นั่น อธิษาศัยเพื่อดื่มยาคุเจื่อน้ำนมได้มีกำลัง เพราะเขาไม่เคยได้แล้วสิ้นเวลานาน พระเถระรู้อธิษาศัยของนายตัมพาทฐิกะนั้น จึงพูดกะเขาว่า “อุบาสก ท่านจงดื่มยาคุของตนเถิด” เขาให้พัดในมือแก่ผู้อื่นแล้ว ดื่มยาคุเอง พระเถระพูดกะบุรุษผู้พัดว่า “ท่านจงไป จงพัดอุบาสกเถิด” เขาอันบุรุษนั้นพัดอยู่ ดื่มยาคุเต็มท้องแล้วมาขึ้นพัดพระเถระ ได้รับบาตรของพระเถระ ผู้กระทำภักติกิจเสร็จแล้ว พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขาแล้ว เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามธรรมชาติของพระเถระได้ พระเถระสังเกตได้จึงไต่ถามจนทราบถึงการที่เขาไม่สามารถทำจิตของตนให้ปล่อยวางจากกรรมของตนได้ จึงใช้อุบายช่วยให้เขามีจิตใจเป็นหนึ่งอยู่ในพระธรรมเทศนา จนเขาได้บรรลุมรรค

นางชัณณิณีคนหนึ่งมาแล้วด้วยเพศแห่งแม่โคนม ขวิดที่อกอุบาสกผู้ตามส่งพระเถระแล้วเดินกลับ ให้ตายแล้ว อุบาสกนั้นกระทำกาลแล้วก็บังเกิดในดุสิตบุรี(พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4 , 2532 : 135-141)

กรณีเรื่องของบุรุษเคราแดงชื่อ นายคัมพทาฐิกะ ได้ไปขออยู่กับสำนักโจรแห่งหนึ่ง ต่อมา รับอาสาชาวบ้านในการตัดหัวโจรที่จับมาได้ จนได้รับตำแหน่งคนฆ่าโจรประจำเมือง รวมแล้วเขาได้ฆ่าโจรทั้งสิ้น 2 พันคนในเวลา 55 ปี เมื่อเขาแก่ลง จึงถูกถอนตำแหน่ง ทำให้เขาไม่ได้กิจ 4 อย่าง คือ การนุ่งผ้าใหม่ การดื่มยาอายุยืนน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ การประดับดอกมะลิ และการทาด้วยของหอม แต่ในวันที่เขาถูกออกจากตำแหน่ง เขาขอสิ่งเหล่านี้เป็นครั้งสุดท้าย และเขาได้ถวายสิ่งที่ขอทั้งหลายแก่พระสารีบุตรเถระในวันที่ออกจากสมบัติ ด้วยจิตที่เลื่อมใส ซึ่งผู้ใดก็ตามที่ได้รับการสงเคราะห์จากพระเถระในวันที่ออกสมบัติ มักจะได้สมบัติใหญ่ แต่ในขณะที่พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขา เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามธรรมชาติของพระเถระได้ เพราะมัวแต่นึกถึงกรรมหยาบฆ่าที่ตนทำมานาน จนพระเถระต้องหาอุบายที่จะให้คัมพทาฐิกะคิดว่า กรรมที่ถูกคนอื่นให้กระทำนั้นไม่เป็นอกุศล จนในที่สุดเขาได้บรรลุโสดาปัตติผล หลังจากที่ยกคัมพทาฐิกะตามส่งพระเถระแล้ว ได้ถูกแม่โคนมขวิดที่อกตาย ได้ไปเกิดในดุสิตบุรี สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเททาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้ เมื่อบรรลุโสดาปัตติผล จึงมีอานุภาพให้ไปสู่สุคติคือไปเกิดในดุสิตบุรี

7) พระทวารุจิรียเถระ

ในกาลหนึ่ง มนุษย์เป็นอันมากเล่นเรือไปสู่มหาสมุทร เมื่อเรืออัปปางในภายในมหาสมุทร ได้เป็นภิกษาของเต่าและปลาแล้ว บรรดาคนเหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งแลจับกระดานไว้ได้แผ่นหนึ่ง พยายามกระเสือกไป สู้ฝั่งแห่งท่าเรือซื้อสุปารกะ ผ้านุ่งห่มของเขาไม่มี บุรุษนั้นไม่เห็นอะไรอื่น จึงเอาปอพันท่อนแห่งทำเป็นผ้านุ่งห่ม ถือกระเบื้องจากเตวสถาน ได้ไปสู่ท่าเรือสุปารกะ มนุษย์ทั้งหลายเห็นเขาแล้วให้ยาและภัตเป็นต้นแล้วยกย่องว่า “ผู้นี้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง” บุรุษนั้น เมื่อมนุษย์ทั้งหลายนำผ้าเข้าไปให้ คิดว่า “ถ้าเราจักนุ่งหรือจักห่ม ลากสักการะของเราจักเลื่อม” จึงห้ามผ้าที่เขานำมาเสีย นุ่งห่มแต่เปลือกไม้เท่านั้น

ครั้งนั้น เมื่อเขาถูกมนุษย์เป็นอันมากกล่าวอยู่ว่า “เป็นพระอรหันต์” ความปริวิตกแห่งใจจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งแลในโลก

บรรดาพระอรหันต์เหล่านั้น เราก็เป็นพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่ง” ที่นั่น เทวดาผู้เป็นสาโลหิตกัน ในกาลก่อนแห่งบุรุษนั้น ก็คิดแล้ว อย่างนั้น

ชื่อว่า ผู้เป็นสาโลหิตกันในกาลก่อน คือผู้กระทำสมณธรรมร่วมกันในครั้งก่อน ได้ยินว่า ในกาลก่อน เมื่อศาสนาของพระทศพลพระนามว่ากัสสปเสื่อมลงอยู่ ภิกษุ 7 รูปเห็นประการอัน แปลกแห่ง บรรชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้นแล้ว ถึงความสลัดใจคิดว่า “ความอันตรธานแห่งพระ ศาสนายังไม่มีเพียงใด พวกเราจักกระทำที่พึงแก้ตนเพียงนั้น” ไหว้พระเจดีย์ทองคำแล้ว เข้าไปสู่ ป่า เห็นภูเขาสูงหนึ่ง จึงกล่าวว่า “ผู้มีอายุในชาติจึงกลับไป ผู้ไม่มีอายุจึงขึ้นภูเขาสูงนี้” พาด บันไดแล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขานั้น ผลักบันไดแล้วกระทำสมณธรรม บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลुพระอรหัตโดยล่องไปปราศริเคียวเท่านั้น พระเถระนั้นเคียวไม้ชำระฟันช้อนาค ลดาในสระอนาคต นำบิณฑบาตมาแต่บุตรกรูทวีป แล้วกล่าว กะภิกษุเหล่านั้นว่า “ผู้มีอายุ ทั้งหลาย พวกท่านเคียวไม้ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้ว จงฉันบิณฑบาตนี้”

ภิกษุ. ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำตีกากันไว้อย่างนี้ว่า “ภิกษุใดบรรลุพระอรหัตก่อน ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จักฉันบิณฑบาตที่ภิกษุนั้นนำมาหรือ”

พระเถระ. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่าน พวก เราจักนำมาบริโภคนเอง” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารธนา ในวันที่ 2 พระเถระองค์ที่ 2 บรรลุนาคามีผล แล้ว แม้พระเถระนั้นนำบิณฑบาตมาแล้ว ถิ่นมณฑลภิกษุนอกนี้อย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้น กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำตีกากันไว้อย่างนี้ว่า ‘พวกเราจักไม่บริโภคนิณฑบาตที่ พระมหาเถระนำมาบริโภคนิณฑบาตที่พระอนุเถระนำมา หรือ’

พระเถระองค์ที่ 2 ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเรายังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่านแล้ว อาจเพื่อบริโภคด้วยความเพียรแห่งบุรุษของตนได้จึงจักบริโภค” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารธนา

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้บรรลุพระอรหัตปริณิพพานแล้ว ภิกษุผู้เป็นอนาคามีบังเกิด ในพรหมโลก ภิกษุ 5 รูปนอกนี้ไม่อาจยังคุณวิเศษให้บังเกิดได้ ฝ่ายผอมแล้วกระทำกาละ ในวันที่ 7 บังเกิดในเทวโลก ในพุทธุปบาทกาลนี้ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนแห่งตระกูลนั้น ๆ

บรรดาคณเหล่านั้น คนหนึ่งได้เป็นพระราชา พระนามว่า ปุกกุสาดิ คนหนึ่งได้เป็น พระกุมารกัสสป คนหนึ่งได้เป็นพระทวารุจิริยะ คนหนึ่งได้เป็นพระทัฬหมัลลบุตร คนหนึ่งได้เป็น ปริพาชกชื่อสภิสสะแล คำว่าเทวดาผู้เป็นสาโลหิตกันในกาลก่อนนี้ ท่านกล่าวหมายเอาภิกษุผู้ ที่บังเกิดในพรหมโลกนั้น

พรหมนั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า “บุรุษนี้พาดบันไดแล้ว ขึ้นสู่ภูเขา ได้กระทำสมณธรรมกับเรา เดียวนี้เขาถือลัทธินี้เที่ยวไปฟังฉิบหาย เราจักยังเขาให้สลดใจ” ที่นั่นพรหมนั้นเข้าไปหาบุรุษนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า พาหิยะท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ดอก ท่านยังไม่ได้บรรลุพระอรหัตตมรรคเลย ถึงปฏิบัติของท่านเป็นเหตุเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุพระอรหัตตมรรคก็ยังไม่มี” พาหิยะแลดูมหาพรหมผู้ยืนพูดอยู่ในอากาศจึงคิดว่า “โอ เราทำกรรมหนัก เราคิดว่า ‘เราเป็นพระอรหันต์’ ก็มหาพรหมนี้พูดกะเราว่า ‘ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ ท่านยังไม่บรรลุพระอรหัตตมรรคเลย’ พระอรหันต์อื่นมีอยู่ในโลกหรือหนอแล” ที่นั่นเขาถามมหาพรหมนั้นว่า “ท่านผู้เป็นเทวดา เดียวนี้พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตตมรรค มีอยู่ในโลกหรือหนอแล”

ครั้งนั้น เทวดาบอกแก่พาหิยะนั้นว่า “พาหิยะ นครชื่อสาวัตถิมีอยู่ในชนบทแถบอุดร เดียวนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธชนั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น พาหิยะ ก็พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นพระอรหันต์ด้วย ทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย”

พาหิยะฟังคำของเทวดาในส่วนแห่งราตรีแล้ว มีใจสลด ในทันใดนั้นนั่นเอง ออกจากท่าเรือสุปปรกะได้ไปถึงกรุงสาวัตถิ ด้วยการพักโดยราตรีเดียว เขาได้เดินทางประมาณ 120 โยชน์ ทั้งหมดโดยการพักราตรีเดียวเท่านั้น ด้วยอานุภาพของเทวดา

พาหิยะนั้นมีทิพาแรงร้อนเข้าไปยังกรุงสาวัตถิ เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาต ด้วยพุทธสิริอันหาที่เปรียบมิได้ คิดว่า “นานหนอ เราเห็นพระโคตมสัมมาสัมพุทธะ” ดังนี้แล้ว ก็น้อมตัวเดินไปตั้งแต่ที่ ๆ ตนเห็น ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ในระหว่างถนน จับที่ข้อพระบาททั้ง 2 แน่น แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “พระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข แก่ข้าพระองค์สืบกาลนานเถิด”

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสห้ามเขาว่า “พาหิยะ ไม่ใช่กาลก่อน เราเป็นผู้เข้าไปสู่ระหว่างถนนเพื่อบิณฑบาต” พาหิยะ ฟังพระพุทธานุญาตนั้นแล้วกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ผู้ท่องเที่ยวไปในสงสาร ไม่เคยได้อาหารคือข้าวยาหรือ ข้าพระองค์ไม่รู้อันตรายแห่งชีวิตของพระองค์ หรือของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด” แม้ครั้งที่ 2 พระศาสดาก็ตรัสห้ามแล้วเหมือนกัน ได้ยินว่า พระศาสดานั้นได้ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า “จำเดิมแต่กาลที่พาหิยะนี้เห็นเราแล้ว สรรพทั้งสี่ของเขามีปีติมากเกินไป ผู้มีปีติกำลัง แม้ฟังธรรมแล้วจักไม่อาจแทงตลอดของจริงได้ เขาจึงตั้งอยู่ ในอุเบกขาคือความมัธยัสถ์ก่อน แม้ความกระวนกระวายของเขาจะมีกำลัง เพราะเป็นผู้เดินทางมาสิ้นทาง 120 โยชน์โดยคืนเดียวเท่านั้น แม้ความกระวนกระวายนั้นจะระงับเสียก่อน” เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงตรัสห้าม 2 ครั้ง ถูกเขาอ้อนวอนแม้ครั้งที่ 3 ประทับยืนในระหว่างถนนนั่นเอง ทรงแสดงธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า “พาหิยะ เพราะเหตุนี้ เธอพึงศึกษา

ในศาสนาอย่างนี้ว่า ‘เมื่อรูปเราได้เห็นแล้ว รูปจักเป็นเพียงเราเห็น’ พาหิยะนั้นกำลังฟังธรรมของพระศาสดานั้นแล ยังอาสวะทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 แล้ว ก็แลขณะนั้นนั่นเอง เขาทูลขอบรรพชาจะพระผู้มีพระภาค ถูกตรัสถามว่า “บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ” ทูลตอบว่า “ยังไม่ครบ” ที่นั้นพระศาสดาตรัสกะเขาว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสวงหาบาตรจีวร” แล้วก็เสด็จหลีกไป

พระพาหิยะนั้นบำเพ็ญสมณธรรมสิ้น 2 หมื่นปี คิดว่า “ธรรมคาถิกุได้ปัจจัยด้วยตนแล้ว ไม่เหลียวแลผู้อื่น บริโภคเองเท่านั้น จึงควร” ดังนี้แล้ว ไม่ได้กระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวรแม้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทราบว่ “บาตรจีวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์จักไม่เกิดขึ้น” จึงไม่ได้ประทานบรรพชา ด้วยความเป็นเอหิภิกขุแก่เขา แม้พาหิยะนั้นแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้นแล ยักยัดตนหนึ่งมาด้วยรูปแม่โคนม ขวิดถูกตรงขาอ่อนข้างซ้าย ให้ถึงความสิ้นชีวิต

ต่อมา พระผู้มีพระภาคตรัสบอกความที่พาหิยะนั้นปรินิพพานแล้วแก่เหล่าภิกษุ ทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะว่า “ภิกษุทั้งหลาย พาหิยะ ทารุจิริยะ (ผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้) เป็นเลิศกว่าภิกษุ ผู้สาวกของเราผู้ตรัสรู้เร็ว” (พระธัมมปทฎีกาแปล ภาค 4, 2532 : 143-151)

จากกรณีของพระทารุจิริยะเถระ ซึ่งสำคัญว่าตนเป็นอรหันต์ จนเผลอว่า ซึ่งเป็นภิกษุที่เคยกระทำสมณธรรมร่วมกันในภพก่อน ได้มาบอกความจริงว่า เขายังไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย ถึงปฏิบัติที่เป็นเหตุเป็นพระอรหันต์ก็ยังไม่ มี ทารุจิริยะได้สติ คิดว่า ตนทำกรรมหนัก จึงได้ไปเฝ้าพระศาสดาตามที่เผลอบอกหนทางให้ เมื่อเขาได้พบพระศาสดา เกิดปีติมีกำลัง และขอให้ทรงแสดงธรรมถึง 3 ครั้ง พระศาสดาซึ่งประทับยืนในระหว่างถนนทรงแสดงธรรมแก่เขา พาหิยะหรือทารุจิริยะนั้น ขณะฟังธรรม ยังอาสวะทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 แล้ว เขาจึงทูลขอบรรพชาจะพระผู้มีพระภาค แต่เนื่องจากบาตรจีวรของเขายังไม่ครบ พระศาสดาจึงให้เขาไปแสวงหามา เหตุที่เขาไม่ได้บาตรจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์นั้น เพราะเมื่อครั้งที่พาหิยะนั้นกระทำสมณธรรมสิ้น 2 หมื่นปี เขาคิดว่า ธรรมคาถิกุได้ปัจจัยด้วยตนเอง เขาจึงไม่เหลียวแลผู้อื่น ไม่เคยกระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวรแก่ภิกษุรูปใด ในขณะที่เขาแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้น เขาได้ถูกแม่โคนมขวิดจนสิ้นชีวิต นั่นคือเขานิพพานนั่นเอง นับว่า ทารุจิริยะบรรลุพระอรหัตตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือ กรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกกรรม คือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลมาจากการทำสมณธรรม 2 หมื่นปีของเขา ทำให้มาเกิดเป็นทารุจิริยะ และสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 ประเภทอุปปีพกกรรม หรือ กรรมบีบคั้น คือเป็นชนกกรรมฝ่ายอกุศล (มีดมา) คือเขาเกิดมาเป็นทารุจิริยะ แล้วสำคัญตนผิดคิดว่าตนเป็นพระอรหันต์ แต่ในที่สุดกรรมบีบคั้นฝ่ายอกุศล (สว่างไป) ที่เขาได้บำเพ็ญสมณธรรมมา 2 หมื่นปีก็ทำให้เขาได้บรรลุพระอรหัตตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ และยังสงเคราะห์เข้าในกรรม

12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือ เขาได้บรรลุพระอรหัตแล้ว ขณะกำลังแสวงหาบาตรจิ๋วได้ถูกแม่โคนมวิดจนถึงแก่นิพพานไป นอกจากนี้ยังสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามเวลา ประเภทโหสิกรรม หรือ กรรมเลิกให้ผลแล้ว คือ กรรมหมดโอกาสให้ผล เพราะท่านบรรลุพระอรหัตแล้วนั่นเอง

8) พระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

พระเถระชื่อติสสะนั้นล้นก้นอยู่ในสกุลของนายมณิการ ผู้หนึ่งสิ้น 12 ปี ภรรยาและสามี ในสกุลนั้นตั้งอยู่ในฐานะเพียงมารดาและบิดา ปฏิบัติพระเถระ อยู่มาวันหนึ่ง นายมณิการกำลังนั่ง หันเนื้อข้างหน้าพระเถระ ในขณะนั้น พระเจ้า ปเสนทิโกศล ทรงส่งแก้วมณิดวงหนึ่งไปให้หัดและ เจียรไน นายมณิการรับแก้วนั้นด้วยมือทั้งป้อนเลือด วางไว้บนเตียงแล้ว ก็เข้าไปข้างในเพื่อล้าง มือ

ในเวลานั้น นกกระเรียนที่เขาเลี้ยงไว้มีอยู่ นกนั้นกลืนกินแก้วมณิดวงนั้น ด้วยสำคัญว่าเนื้อ เพราะกลืนโลหิต เมื่อพระเถระกำลังเห็นอยู่เที่ยว นายมณิการมาแล้ว เมื่อไม่เห็นแก้วมณิดวงนั้นถาม ภริยา ธิดาและบุตรโดยลำดับว่า “พวกเจ้าเอาแก้วมณีไปหรือ” เมื่อชนเหล่านั้นกล่าวว่า “มิได้อา ไป” จึงคิดว่า พระเถระเป็นผู้เอาไป แม้ภริยาจะคัดค้านแต่เขาก็เชื่อว่าพระเถระเป็นผู้เอาไป จึง ถือเอาเชือก พันศีรษะพระเถระขึ้นด้วยท่อนไม้ โโลหิตไหลออกจากศีรษะ หูและจมูกของพระเถระ หน่วยตาทั้ง 2 ได้ถึงอาการทะล้นออก ท่านเจ็บปวดมาก ก็ล้มลง ณ ภาคพื้น นกกระเรียนมาด้วย กลืนโลหิต ดื่มนกโลหิต

ขณะนั้น นายมณิการจึงตะม่นด้วยเท้าแล้วเข้าไปพลาংกล่าวว่า “มึงจะทำอะไรหรือ” ด้วยกำลังความโกรธที่เกิดขึ้นในพระเถระ นกกระเรียนนั้นล้มกลิ้งตายด้วยการเตะทีเดียวเท่านั้น พระเถระเห็นนกนั้น จึงกล่าวว่า “อุบาสก ท่านจงผ่อนเชือกพันศีรษะของเราให้หย่อนก่อนแล้ว จง พิจารณาดูนกกระเรียนนี้ว่ามันตายแล้วหรือยัง” ลำดับนั้น นายช่างแก้วจึงกล่าวกะท่านว่า “แม้ท่านก็ จักตายเช่นนกนั้น”

พระเถระตอบว่า “อุบาสก แก้วมณิดวงนั้น อันนกกินกลืนกินแล้ว หากนกกินจักไม่ตายไซ้ร้ ข้าพเจ้าแม้จะตาย ก็จักไม่บอกแก้วมณีแก่ท่าน”

เขาแหวะท้องนกนั้นพบแก้วมณีแล้ว งงันอยู่มีใจสลด หมอบลงใกล้เท้าของพระเถระ กล่าวว่ “ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอดโทษแก่ผม ผมไม่รู้อยู่ ทำไปแล้ว”

พระเถระ. อุบาสก โทษของท่านไม่มี ของเราก้ไม่มี มีแต่โทษของวิญญูะเท่านั้น เราอด โทษแก่ท่าน

นายมนีการ ท่านขอรับ หากท่านอดโทษแก่ผมไซ้ร้ ท่านจงนั่งรับภิกษาในเรือนของ
ผมตามท่านองเถิด

พระเถระกล่าวว่า “อุบาสก ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจักไม่เข้าไปภายในชายคาเรือนของ
ผู้อื่น เพราะวันนี้เป็นโทษแห่งการเข้าไปภายในเรือนโดยตรง ตั้งแต่นี้ไป เมื่อทำทั้งสองยังเดินไป
ได้ เราจักยืนที่ประตูเรือนเท่านั้น รับภิกษา” ต่อกาลไม่นานนักก็ปรินิพพานด้วยพยานนั้นนั่นเอง

นกกะเรียนได้ถือปฏิสนธิในท้องแห่งภริยาของนายช่างแก้ว นายช่างแก้วทำกาละแล้ว ก็
บังเกิดในนรก ภริยาของนายช่างแก้วทำกาละแล้ว เกิดในเทวโลก เพราะความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยน
ในพระเถระ(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 5, 2532 : 49-53)

จากกรณีเรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้วนี้ พระติสสเถระนั้น ได้รับการ
อุปฐากจากสกุลของนายมนีการ ผู้ซึ่งเป็นนายช่างเจียรโนนานถึง 12 ปี วันหนึ่งพระเจ้า
ปเสนทิโกศลได้ส่งแควมณิฉวหนึ่งมาให้ให้นายช่างแก้วเจียรโน แต่แควมณิฉวนั้นได้ถูกนกกะเรียนที่
เลี้ยงไว้กลืนกินไป นายมนีการถามคนในบ้านแล้วไม่มีใครทราบ จึงคิดว่าต้องเป็นพระเถระที่เอา
แควมณิไป จึงลงโทษพระติสสเถระจนเลือดออก เมื่อนกกะเรียนได้กลืนควาเลือดก็มาคืบกิน จึงถูก
นายช่างแก้วเตะตายด้วยความโกรธพระเถระ เมื่อนกตายแล้ว พระเถระจึงบอกความจริงให้ทราบ
ว่านกนั้นได้กลืนแควมณิไป เมื่อนายช่างแก้วได้แควมณิคืนมาแล้ว ก็ทำการขอมาพระติสสเถระ
ซึ่งท่านก็ยกโทษให้ ส่วนภริยานายช่างแก้วนั้นไม่เห็นด้วยกับการกล่าวโทษพระเถระตั้งแต่แรกแล้ว
แต่ไม่อาจทัดทานได้ ต่อมาเมื่อนายช่างแก้วตายไป ก็ไปบังเกิดในนรก ฝ่ายภรรยาของนายช่างแก้ว
เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ เพราะความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยนในพระเถระ สงเคราะห์เข้าใน
กรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามคราว ประเภทอุปปัชชเวทนียกรรม หรือกรรมให้ผลต่อเมื่อ
เกิดภพหน้า นั่นคือ นายช่างแก้วตายไปแล้วบังเกิดในนรก ส่วนภริยาของเขาตายแล้วไปบังเกิดใน
เทวโลก ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนถึงอาสันนกรรมด้วยเช่นเดียวกันที่นายช่างแก้วต้องไปบังเกิดใน
นรก เพราะจิตที่ประกอบด้วยอกุศลกรรมจนขณะตาย และภรรยาของเขาไปเกิดในสวรรค์เพราะ
จิตที่อ่อนโยน ประกอบด้วยกุศลกรรมจนขณะที่ตายไป

อาสันนกรรมกับนิมิต 3 อย่างปรากฏแก่ผู้ใกล้ตาย

อาสันนกรรม หรือกรรมใกล้ตาย ซึ่งหมายถึงกรรมที่กระทำก่อนใกล้จะตาย หรือการระลึก
ถึงกรรมที่เคยกระทำไว้ในเวลาที่ใกล้จะตาย มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว ดังกรณีศึกษาที่ได้ยกมาเป็น
ตัวอย่าง อาสันนกรรมนี้มีพลังอำนาจเป็นที่ 2 รองจาก กรรมหนัก (ครุกรรม) คนบางคนเอาแต่
โมโหโกรธาเป็นที่ตั้ง ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่น ทั้งชกต่อยเตะถีบด้วยหมายฆ่าฟันผู้อื่นด้วยฤทธิ์

โทโสแต่ฝีมือสู้เขาไม่ได้ จึงถูกฆ่าเป็นผีตายโหง ขณะกำลังโมโหโกรธาอยู่ที่เดียว อย่างนี้เป็น กรรม ไกล่ตายฝ่ายชั่ว ย่อมไปสู่ ทุกคติ ส่วนบางคนกำลังประกอบมิจาชีพอยู่ จะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ ก็ดี แล้วถูกเจ้าทรัพย์หรือตำรวจยิงตาย ก็เป็นกรรมไกล่ตายฝ่ายชั่ว เช่นเดียวกัน และไปสู่ ทุกคติ อย่างแน่นอน หรือบางคนตอนใกล้จะตาย ใจมันแต่คิดห่วงสมบัติ ห่วง คนโน้น คนนี้ ด้วยกังวลและหงุดหงิด แถมยังโมโหอีกด้วย เหล่านี้ เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายชั่ว มีทุกคติ เป็นที่ไป ทุกคติคือ ภพของ สัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย สัตว์นรก

ส่วนบางคนเป็นคนดี ใฝ่กุศลอยู่เสมอ แต่เคยได้กระทำความไม่ดีไว้ในอดีตแล้วก็ลืมไปสิ้น ครั้งก่อนใกล้ตาย จิตพลันไปนึกถึงความไม่ดีนั้นจนจิตใจเศร้าสร้อย จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ก็ เป็น กรรมก่อนตายฝ่ายชั่วเหมือนกัน มีพลังอำนาจพาไปสู่ทุกคติ ทันที

บุคคลที่กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอ และก่อนตายจิตก็ระลึกถึงความดีที่กระทำมาได้ กรรมก่อนตาย อย่างดี เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายดี มีสุคติเป็นที่ไป

บางคนตั้งแต่เกิดมาไม่ค่อยสนใจในบุญกุศล แต่ภายหลังเกิดศรัทธาจิตสร้างบุญใหญ่ เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า สร้างวัด สร้างโบสถ์ สร้างศาลา พิมพ์หนังสือธรรมะ รักษาศีล เจริญวิปัสสนา จิตพลัดพลอนอยู่ในบุญกุศลเหล่านี้ โดยที่ที่จะสร้างเสร็จแล้วหรือยังไม่เสร็จก็ตามจนถึงวาระสุดท้าย เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายดี มีสุคติเป็นที่ไป หรือแม้แต่ผู้เจ็บไข้ได้ป่วย รู้ว่าตัวเองไม่รอดแล้วเกิดใจคอ ไม่ดี เพราะขณะยังแข็งแรงอยู่เย็นเป็นสุขอยู่นั้น ไม่เคยสนใจสร้างบุญกุศลเลย จึงคิดอยากทำบุญ ขึ้นมาทันใด โดยให้ไปนิมนต์พระสงฆ์มาเพื่อถวายทานบิณฑบาต รักษาศีลบิณฑบาต ฟังธรรมบิณฑบาต เจริญวิปัสสนาบิณฑบาต แม้กระทั่งผู้ที่ไม่ค่อยได้ทำบุญสักเท่าไร แต่ก็เคยได้ทำบุญไว้บ้างนานแล้ว ลืมไปแล้ว แต่ว่าตอนใกล้ตายกลับระลึกถึงคุณงามความดีนั้นได้ ทำให้จิตใจชุ่มชื่น เหล่านี้ เป็น กรรมก่อนตายฝ่ายดี สามารถไปสู่สุคติได้ สุคติ ก็คือ ภพ มนุษย์ สวรรค์ พรหม

เมื่อพิจารณาคำอธิบายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในมหากรรมวิภังคสูตร ดังที่ได้ยกมา อธิบายในเบื้องต้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาสังกรรมนั้น จะเห็นได้ชัดถึงกระบวนการอาสังกรรมจะมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่า นิमित 3 อย่างที่จะปรากฏแก่จิตผู้ที่กำลังจะตาย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอาสังกรรมอย่างที่ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์ อภิธัมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธัมมัตถวินิยฎีกา ได้กล่าวถึงนิमित 3 อย่างไว้ว่า ในขณะที่ บุคคลใกล้จะตายหรือกำลังจะดับจิต จะมีนิमितอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างปรากฏแก่เขา คือ

(1) กรรม ได้แก่การกระทำอันเป็นกุศลหรืออกุศลที่เขาได้ทำไว้ และจะให้ผลนำเขาไป เกิดใหม่ในสุคติหรือทุคติ กรรมดังกล่าวนี้จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตาย ถ้าขณะจะดับจิตเขานึกถึงกรรมใด หรือจิตของเขาเกาะเกี่ยวอยู่กับกรรมใด เขาตายแล้วก็จะไปเกิดใหม่ตามสภาพของกรรมนั้น กรรมดังกล่าวนี้เองที่เรียกว่าอาสังกรรมหรือชนกกรรม

(2) กรรมนิมิต หมายถึงอุปกรณ์ที่บุคคลใช้ทำกรรม เช่น ข้าวปลาอาหาร เสื้อหาคอกไม้รูปเทียน ฯลฯ ที่เขาใช้ทำกุศลกรรม หรือ เบ็ด มิด ปืน ท่อนไม้ ฯลฯ ที่เขาใช้ทำอกุศลกรรม อุปกรณ์เช่นกล่าวนี้จะปรากฏแก่อายตนะภายในทางใดทางหนึ่งของผู้กำลังจะตาย

(3) คตินิมิต ได้แก่สัญลักษณ์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภพใหม่ที่เขาจะไปเกิดตามลักษณะของกรรมในข้อ 1 เช่นภาพเปลวไฟในนรก ภาพสัตว์นรกที่กำลังเสวยผลของอกุศลกรรม ภาพนายนิรบาลที่มาคอยนำตัวเขาไปสู่นรก ภาพวิมานหรือสถานที่อันรื่นรมย์ในสวรรค์ ฯลฯ สัญลักษณ์หรือภาพเช่นนี้จะปรากฏแก่อายตนะภายในทางใดทางหนึ่งของผู้กำลังจะตาย แต่ส่วนมากจะปรากฏทางมานาทวารหรือทางใจ

คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า นิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างย่อมปรากฏแก่อายตนะภายในของผู้กำลังจะตายจากภพนี้ไปสู่ภพอื่นทุกคน เมื่อพิจารณาคำอธิบายของวิสุทธิมรรคอย่างถี่ถ้วนก็พบว่า ในนิมิต 3 อย่างนั้น กรรมเป็นนิมิตตามธรรมที่จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตายมากกว่านิมิตอีก 2 อย่าง ทั้งนี้เพราะว่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ยังกิเลสตายแล้วจะต้องเกิดอีก การเกิดอีกของเขาย่อมเป็นไปตามกรรมที่เขาได้ทำไว้ กรรมใดจะให้ผลนำบุคคลไปเกิดใหม่ กรรมนั้นย่อมปรากฏเป็นนิมิตแก่จิตใจของเขา คือทำให้เขานึกถึงขณะกำลังจะตาย และกรรมที่บุคคลนึกถึงหรือจิตเกาะเกี่ยวขณะกำลังจะตายนี้ก็คือกรรมที่เรียกว่าอาสันนกรรม

สรุป

จะเห็นได้ว่า ความตายนั้นเกี่ยวข้องกับอาสันนกรรม เพราะการตายของบุคคล จะมีนิมิต 3 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏแก่ผู้ที่กำลังจะตาย นิมิตที่ปรากฏมากที่สุดก็คือกรรม กรรมใดจะเป็นชนกกรรมนำบุคคลไปเกิดใหม่ กรรมนั้นก็จะปรากฏเป็น “กรรมอารมณ์” ของผู้กำลังจะตายนั้น ถ้ามีครุกรรมอยู่ครุกรรมก็จะมาทำหน้าที่เป็นชนกกรรม ในกรณีนี้เนื่องจากครุกรรมมาปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตาย ครุกรรมนั้นก็คืออาสันนกรรม หรือครุกรรมนั้นได้มาทำหน้าที่เป็นอาสันนกรรมของผู้กำลังจะตาย จะเห็นได้ว่าครุกรรมก็คือชนกกรรมและก็คืออาสันนกรรม ถ้าไม่มีครุกรรมแต่พหุกรรมทำหน้าที่ของชนกกรรมเป็น “กรรมอารมณ์” ของผู้กำลังจะตายในกรณีเช่นนี้พหุกรรมก็คือชนกกรรมและก็คืออาสันนกรรม ครุกรรมหรือพหุกรรมที่ทำหน้าที่เป็นอาสันนกรรมในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นอาสันนกรรมนัยที่หนึ่ง คือกรรมที่บุคคลเคยทำไว้และระลึกได้ตอนใกล้ตาย